

KAMBIYO SENETLERİNİN REHİNİ

Yar. Doç. Dr. Huriye KUBİLAY*

SUMMARY

Negotiable instruments (bill of exchange, promissory note, check) may be mortgaged to secure a money debt.

Turkish Civil Code art. 870 and Turkish Commercial Code art. 559 and 601 have been applied mortgaging of negotiable instruments. In Turkish Commercial Code negotiable instruments are regulated as "payable to order", "payable to bearer" and "payable to a specified person" seperately. The article is also seperated three main parts according to the above difference.

This article contains mortgaging of negotiable instruments, results of mortgaging, legal positions of the mortgagee and mortgager and legal cases relevant by the subject.

GİRİŞ

Rehin, hak sahibinin alacağını öncelikle elde edebilmesi için, bir nesneyi, bir hakkı veya başkaca bir malvarlığı değerini paraya çevirme yetkisini veren bir mutlak haktır (1). Kambiyo senetleri (poliçe, emre muharrer senet -bono-, çek) üzerinde de rehin hakkı tesis edilebilir. Kambiyo senetleri kıymetli evrak niteliğinde senetlerdir. Kambiyo senetlerinin rehni Medeni Kanun'un kıymetli evrakın rehnine ilişkin 870 vd. maddeleri ile Türk Ticaret Kanunu'nun 559 ve 601 inci maddelerinde düzenlenmiştir. Kıymetli evrakın rehni, kıymetli evrakın devri konusu ile yakından bağlantılıdır. Zira, kıymetli evrak ya mülkiyet ya da mülkiyetten başka bir aynî hak -ki bu rehin veya intifa hakkıdır- tesisi amacı ile devredilebilir (TK. m. 559, f.1).

*Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Ana Bilim Dalı

(1) Rehin kavramı için bkz. Köprülü/ Kaneti, s. 251 vd.

Türk literatüründe konu daha ziyade “rehin cirosu” olarak ele alınmış ve sadece emre yazılı kıymetli evrakın rehni incelenmişken biz hamile, nama ve emre yazılı kıymetli evrakın rehnini ayrı ayrı inceleme konusu yapacağız. Medeni Kanun’da ve Türk Ticaret Kanunu’nda da kıymetli evrakın rehni, kıymetli evrakın devri ile ilgili ayırım esas alınmak suretiyle; hamile, nama ve emre yazılı kıymetli evrakın rehni olarak düzenlenmiştir. “Kambiyo Senetlerinin Rehni” konusu bu ayırım gözönünde bulundurulurken incelenecektir.

Kıymetli evrakta hak senette mündemiç bulunduğundan (TK. m. 557) sadece hakkın değil senedin kendisinin de “teslim şartlı rehni” kurallarına göre (MK.m. 853 vd.) rehnedilmesi gerekir. Kıymetli evraka bağlı hakların rehnine özgü bu özellik, kambiyo senetlerinin rehni bakımından da geçerlidir. “Emtia senetlerinin” (Taşıma senedi, TK.m. 768 vd., konişmento, TK.m. 1097 vd, makbuz senedi ve varant, TK.m. 746 vd.) başka bir deyişle emtiayı temsil eden senedin rehni, hak üzerinde değil, doğrudan doğruya nesne üzerinde rehni hakkını kazandırır (MK.m. 871, c.1, m. 893). Bu nedenle MK.m. 893, c. 2 hükmü uyarınca emtiayı iyiniyetle alan kimse senet hamiline tercih olunur. şöyle ki; iyiniyetle emtiayı iktisap eden kimse onun mülkiyetini elde ederse, senet hamilinin mülkiyet veya rehni hakkı ortadan kalkar. İyiniyetle emtiayı iktisap eden kimse rehni hakkı sahibi olursa, senedi rehni amacı ile devralmış olanın rehni hakkı kalkar, emtianın mülkiyetini elde etmek amacı ile senet devralındığı takdirde, senet sahibi rehni hakkı ile sınırlı bir mülkiyet hakkı iktisap eder (3).

Teslim şartlı rehni kurallarına göre rehnedilebilen kambiyo senetlerinin rehninde birbirini izleyen iki aşamanın gerçekleşmesi gerekir. Bunlar borçlanma ve tasarruf işlemleridir. Borçlanma işlemi, rehni alanla rehni veren arasında, kambiyo senedi üzerinde kanunun öngördüğü biçimde rehni hakkının kurulması borcunu kapsamak üzere yapılan bir sözleşmedir. Bu sözleşmeye “rehni sözleşmesi” denir. Rehni sözleşmesi, rehni verenin rehni konusu kambiyo senedinin zilyedliğini geçirme yoluyla rehni kurma yükümünü

(2) Rehni cirosu hakkında bkz. **Domaniç, Hayri**, Kambiyo Senetlerinde Rehni Cirosu, Ord. Prof. Dr. **Hirsch**’e Armağan, Ankara 1964, s. 519 vd., **Karayalçın, Yaşar**, Rehni Ciroşunda Rehnedilen Cirantanın Hukukî Durumu, Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu, Ankara, 6—7 Ocak 1984, s. 223 vd., **Postacıoğlu, İlhan**, Hamile Muharrer Çeklerin Ciroşu, Hukukî Bilgiler Mecmuası, C. 12, s. 7413.

(3) MK. m. 893 hakkında geniş bilgi için bkz. **Wieland**, s. 795—797.

ve rehin alanın rehin hakkı sona erdiğinde rehin konusunu geri verme borcunu kapsar. Kural olarak rehin sözleşmesi herhangi bir şekle tabi değildir. Bu sözleşmede rehin konusunun ve temin edilecek alacağın belirlenebilir biçimde açıklanması gerekli ve yeterlidir. Rehın hakkının aynî hak olarak doğabilmesi için, tasarruf işleminin de yapılması gerekir. Tasarruf işlemi, rehin konusu olan kambiyo senedinin zilyedliğinin rehin kurmak amacı ile rehin alana geçirilmesidir. Bu tasarruf işlemi, hem eylem olarak kambiyo senedinin zilyedliğinin geçişini, hem de bu zilyedlik geçiriminin rehin kurmayı amaçlaması konusunda tarafların anlaşmasını (animo et corpore) birlikte içerir. Sözü edilen unsurlardan oluşan tasarruf işlemi, rehin hakkının kurulmasını sağlayan “aynî sözleşme” olarak nitelendirilmektedir (4). Bu aynî sözleşme, borçlanma işlemi olan rehin sözleşmesinden tamamen ayrıdır. Tasarruf işleminin gerçekleşebilmesi için öncelikle kambiyo senedinin zilyedliğinin devri şarttır (TK.m. 559, MK.m. 870).

Zilyedlik geçiriminin çeşitli türlerinden hangilerinin rehin zilyedliğini sağlamaya elverişli olduğunun da incelenmesi gerekir. Kambiyo senedinin maddî olarak teslimi (fiili teslim), rehin zilyetliğini gerçekleştirir. MK.m. 890, c.1 uyarınca zilyetliği kazanacak kişiye maddesel egemenliği sağlayacak vasıtaların teslimi de nesnenin zilyetliğinin geçirilmesini sağlar. Örneğin, senetlerin bulunduğu yerin anahtarının teslim edilmesi ile bu senetlerin zilyetliği geçirilmiş olur.

Kısa elden teslim (brevi manu traditio) yoluyla da rehin zilyetliğini sağlamak mümkündür. Kısa elden teslimde zilyetliği kazanacak kişi zaten nesneyi eylemli olarak elinde bulundurmaktadır. Ancak nesneyi elinde bulunduran kişinin zilyetlik sıfatında değişiklik, anlaşmayla yapılmaktadır. Örneğin, vedia olarak bırakılmış bir kambiyo senedi üzerinde senedi elinde bulunduran şahıs lehine rehin tesis edildiğinde durum böyledir.

Zilyetliğin havalesi de rehin zilyetliğini sağlayan yollardan biridir. MK.m. 892 uyarınca, nesne özel bir sebepten ötürü, zilyetliği geçirecek kişinin üst zilyetliğini kabul eden bir üçüncü kişinin zilyetliğinde bulunuyorsa, zilyetliği geçiren kişi ile zilyetliği kazanacak kişi arasında yapılan anlaşmayla zilyetlik geçebilir. Rehın verenin

(4) **Köprülü/ Kaneti**, s. 479—480, **Öztaş**, s. 109, dpn. 203, karşı. **Poroy**, s. 76. Bu konudaki literatür için bkz. **Köprülü/ Kaneti**, s. 479, dpn. 6 a.

durumu üçüncü kişiye bildirmesi ile üçüncü şahıs hakkında da rehin zilyetliği hüküm ifade eder (MK.m. 892, f.2). Örneğin, intifa hakkına konu olan bir kambiyo senedi üzerinde bu şekilde rehin tesis edilebilir. Rehnedilmiş bir kambiyo senedinin, rehin veren tarafından başka bir şahsa yeniden rehnedilmesi durumunda da senet ilk rehnalanda kalır. Senedin yeniden rehnedildiği hususunun senet maliki yahut yeni rehnalan tarafından ilk rehnalana yazılı olarak bildirilmesi gerekir. Burada yazılı bildirim rehnin kurucu unsurudur ve geçerlik şartıdır (MK.m. 872). MK.m. 858 uyarınca, ilk rehin alacaklısı tatmin edildikten sonra senedi sonra gelen rehin alacaklısına vermekle yükümlüdür.

Zilyetliğin teslimsiz intikali hallerinden bir diğeri yani hükmen teslim şeklinde zilyetliğin geçişine de yer verilmelidir. Senet üzerinde rehin tesis edildiğinde, senedin rehnalana teslimi gerekirken, rehin alacaklısının rızası ile senet, onu elinde bulunduran kişiye emaneten bırakılabilir. Böylece fiili teslim gerçekleşmeden (hükmen teslim suretiyle) rehin tesis edilmiş olur.

I- HAMİLE YAZILI KAMBIYO SENETLERİNİN REHNİ

1- **Rehin Tesisi**

Police ve bononun hamile yazılı olarak tanzim edilememelerine karşılık (bkz. TK.m. 583, b. 6,m. 688, b.5) çek, hamile yazılı olarak da keşide edilebilen bir senettir (TK.m. 697, b.3). Çek, belirli bir kimse lehine olarak veya hamile kelimesinin yahut buna benzer başka bir ibarenin eklenmesiyle keşide edilmiş (TK.m. 697, f.2) ya da leh-dar gösterilmeden düzenlenmişse (TK.m. 697, f. 3) hamile yazılı çek sayılmaktadır.

Çek, aslında bir ödeme aracıdır, fakat teminat olarak da kullanılabilir.

Hamile yazılı bir çekin rehnedilebilmesi için taraflar arasındaki anlaşmaya dayanılarak senedin zilyetliğinin rehin alana geçirilmesi gerekir (MK.m. 870, TK.m. 559,f.1). İlgililer arasında bir rehin sözleşmesinin varlığı şarttır (5). Böyle bir anlaşma, herhangi bir şekil şartına tabi tutulmamıştır. Bununla birlikte rehin veren senedin rehin amacıyla verildiğine dair bir ispat belgesini elinde bulundurmak

(5) Rehin sözleşmesi hakkında "Giriş" bölümüne bkz.

isterse, durumun yazılı bir sözleşme ile tesbit edilmesi de mümkündür. Bu durumda senedi devralan bu senedi hangi amaçla devraldığını gösteren bir makbuzu devredene verebilir. Rehin veren veya rehin alan, çekin rehnedildiğini yazılı olarak borçluya ihbar edebilir (MK.m. 869, f.2). Anılan bildirim rehnin kurucu unsuru değildir. Borçlu rehnin kurulduğu kendisine bildirilmeden önce senedi kendisine ibraz edene iyiniyetle ödemede bulunduğu takdirde, borcundan tamamen kurtulur, rehin alan da hakkını yitirir.

TK.m. 703'de hamile yazılı çek üzerindeki ciro da hukuken gözönünde bulundurulmuş, böyle bir çekin hamile yazılı senet niteliğini koruduğu belirtilmiştir (6). Ancak çeklerde rehin cirosu yapmak mümkün değildir, buna karşılık ilerde açıklanacağı üzere gizli rehin cirosu yapılabilir (7). TK'nın m. 730, b.6 hükmü bu sonuca varmamızı gerektirir. Gerçekten TK'nın anılan hükmü ile sadece tahsil cirosuna yollama yapılmakta, fakat rehin cirosuna bir yollama bulunmamaktadır. Bunun nedeni çekin kredi aracı değil fakat bir ödeme aracı olmasıdır. keşide tarihinden itibaren on gün içerisinde ibraz edildiğinde ödenmesi şart olan bu senedin, teminat olarak ciro edilmesi kanunen kabul edilmemiştir.

2- Rehnin Hükümleri

Taraflar mülkiyetin değil rehin hakkının geçirilmesi üzerinde anlaşmış olduklarından çekin rehin tesisi amacıyla devri halinde, senedi iktisap eden kimse mülkiyeti değil, sadece rehin hakkını elde etmiş olur. Rehnedilmiş hamile yazılı bir çeki, miras veya cebri icrada satış yolu ile iktisabı halinde de durum böyledir. Bunun sonucu rehinli alacaklı senedin mülkiyetini başkasına temlike teşebbüs ederse, emniyeti suistimal suçunu işlemiş olur. Zira hiç kimse malik olduğundan fazlasını temlik edemez. Senet üzerinde rehin hakkı tesis edildikten sonra, rehin alan iflâs ederse, rehin veren istihkak iddiasında bulunabilir. Senedin vadesinden önce esas alacağın vadesi gelmiş fakat alacak ödenmemişse, rehinli alacaklı rehnin paraya çevrilmesi yoluna

(6) **Postacıoğlu**, s. 7413.

(7) Gizli rehin cirosu hakkındaki açıklama için bkz. III, I, Aynı görüşte: **Poroy**, s. 270, **Domaniç**, s. 519, dpn. 2 "Her ne kadar, TK'nın 601 ve 730'uncu maddelerinin mukayesesinden çeklerin terhin edilemeyeceği neticesi çıkmakta ise de, ne kadar kısa vadeye tabi bulunursa bulunsun, her türlü diğer alacakların terhin edilebilmesi muvacehesinde, kanaatimizce çekte bağlı alacakların da terhini kabildir."

başvurarak alacağını takip edebilir. Rehin alan senet borçlularından malik gibi hak dermeyerına yetkili bir şahıs olduğu için, senedin vadesi geldiğinde muhataptan senet bedelini talep edebilir. Kendi cirantası hariç diğer senet borçlularına karşı müracaat hakkını kullanabilir. Senedin rehin amacıyla devralınmış olması nedeniyle rehnalan kendi cirantasına müracaat edemez. Muhatap, bu durumda alacaklının sadece rehin hakkına sahip olduğunu iddia ederek savunuda bulunamaz (8). MK.m. 869, f.2 hükmüne göre senet borçlusunun, senet üzerine veya ayrı bir kâğıda yazılı beyanla tesis edilen rehin durumunu bilmesi halinde, nama yazılı kambiyo senedi borçlusunu gibi davranması gerekmektedir. Şöyle ki, rehin verenle rehin alana birlikte veya birinin onayıyla diğerine ödemedede bulunabilir (MK.m. 875, c.2). Taraflar ödemenin kime yapılacağı konusunda anlaşamazlarsa, senet borçlusunu yargıca başvurarak tevdi yeri tayin ettirmek ve senet bedelini bu yere yatırmakla yükümlüdür. Hamile yazılı çek gizli rehin cirosu ile devredilmişse (9), rehin alan alacağına kavuşabilmek için senedin vadesini bekler, muhataptan, muhatapın ödemededen kaçınması durumunda kanuni yükümlülükleri yerine getirmek suretiyle diğer senet borçlularından senet bedelinin tahsili yoluna gider. Teminat altına alınan alacak senedin vadesinden önce ödenirse, senet temlik cirosu ile rehin verene geri verilmelidir. Çünkü senedin devir amacı ortadan kalkmıştır.

II- NAMA YAZILI KAMBIYO SENETLERİNİN REHNİ

1- Rehin Tesisi

Police ve çekin keşideci, bononun da senedi düzenleyen tarafindan bir menfi emre kaydıyla (TK.m. 593, f.2, m. 690, f.1, m. 697, b.2, m. 700, f.2) nama yazılı olarak tanzim edilmeleri mümkündür.

Nama yazılı bir kambiyo senedi üzerinde rehin tesisi için, rehin verenin rehin tesisi amacını güden bir irade beyanı ile senedin zilyetliğinin rehin alana geçirilmesi gerekir. Rehin tesisi amacını güden irade beyanı senet üzerine yazılabileceği gibi ayrı bir kâğıt üzerine de yazılabilir (TK.m. 559, f.2).

(8) Öztan, s. 107, Wieland, s. 753.

(9) Gizli rehin cirosu hakkındaki açıklama için bkz. III, 1.

2- Rehnin Hükümleri

Nama yazılı bir kambyo senedini yukarıdaki rehin tesisi esaslarına uyarak rehin alan bir şahıs, senet üzerinde rehin hakkı sahibi olur. Rehin alan, ölür veya cebri icra yolu ile elindeki rehin aldığı senet haczedilir ve satılırsa, miras veya satış suretiyle senedi iktisap edenler de sadece rehin hakkı sahibidir. Bu nedenle rehin hakkının tesisinden sonra rehin alan iflâs ederse, rehin veren istihkak iddiasında bulunabilir. Nama yazılı kambyo senedi ister senet üzerinde isterse ayrı bir kâğıt üzerindeki beyanla rehnedilmiş olsun, rehin amacıyla devredildiği açıkça belli olan bu senet üçüncü bir şahıs tarafından iyiniyetle malik sıfatıyla iktisap edilemez.

Nama yazılı kambyo senedini rehin alan şahıs, esas alacağı vadesi senedin vadesinden önce gelmiş olmasına rağmen alacağını alamamışsa, rehnin paraya çevrilmesi yoluna başvurarak alacağını takip edebilir. İsterse senedin vadesinin gelmesini bekleyebilir. Senet borçlusu aşağıda görüleceği gibi rehin alan veya rehin verenden başka bir şahsa iyiniyetle ödemedede bulunduğunu iddia ederek borçtan kurtulamaz. MK. 869, f.2 uyarınca rehin durumunun borçluya ihbarı nama yazılı kambyo senetleri bakımından fazla bir önem taşımaz. Zira bu tür senetler ve rehin durumu yazılı olarak belirlenmiş olduğundan, senet borçlusu, senedin devrine ilişkin her hususu dolayısıyla senedin rehin amacıyla devredilmiş olduğunu bilir. Senedin rehninden böylece haberdar olan senet borçlusu, kendilerinin rızası olmaksızın ne senet alacaklısına ne de senedi rehnedene ödeme yapabilir (MK.m. 875, c.2). Taraflar ödemenin kime yapılacağı konusunda anlaşamazlarsa, senet borçlusu yargıca başvurarak tevdi yeri tayin ettirmeye ve senet bedelini bu yere yatırmaya mecburdur (MK.m. 875, c.3). Senet borçlusunun ödemededen kaçınması durumunda, rehin veren borçlu aleyhine icra koğuşturması veya dava açmak suretiyle alacağı tahsil etmekte serbesttir. Ancak rehin alan, rehin verenin iyi bir yönetimce alınması gerekli tedbirleri almaması karşısında onu zorlayabilir. Ayrıca BK.m. 97, f.1. uyarınca bu işlemleri yapmak için yargıçtan kendisine yetki verilmesini isteyebilir (10).

III- EMRE YAZILI KAMBIYO SENETLERİNİN REHNİ

1- Rehin Tesisi

Police, bono ve çek kanunen emre yazılı senetlerdendir (TK. m.593, f.1, m. 690, f.1, m. 700, f.1).

(10) Köprülü/ Kaneti, s. 460 ve orada anılan yazarlar.

Emre yazılı kambiyo senetlerinin rehni için senedin zilyetliğinin rehin alana geçirilmesi yanında, ciroya da gerek vardır (TK. 560, f. 2).

Rehin amacıyla yapılan ciro, senet üzerine vazedilecek fidüsiyer nitelikte bir temlik cirosu (gizli ciro, inançlı ciro) veya açık (aleni) bir rehin cirosu olabilir. Her iki durumda da rehin muamelesinin kambiyo senedi üzerinde yapılması şarttır (Adi alacağın rehni ile ilgili MK.m. 869 ile karşı.)

Senedin "Bedeli teminattır.", "Bedeli rehindir." ibareleri ile veya rehni gösteren başka bir kayıtla rehnedilmesi halinde açık rehin cirosu sözkonusu olur (TK.m. 601) (11). Çeklerde bu tür ciro yapmak mümkün değildir (12).

Türk-İsviçre Hukuk sisteminde inançlı sözleşmeler geçerli sayılmış ve uyuşmazlıkların tarafların gerçek iradelerine göre çözümlenmesi kabul edilmiştir (BK.m. 18). Ciro işlemi de muvazaaya başvurulabilir. Cirantanın bu yola giderek, rehin amacı ile fakat rehin cirosu değil de temlik cirosu yapması durumunda bir gizli cironun varlığından söz edilir (13). MK.m. 870'de emre yazılı senetlerin rehni, "... bunların ... cirosu yapılarak ... mürtehinine teslimi ile olur." denilmektedir. Yani devir ve teslimin rehin amacı ile yapıldığının senetten anlaşılması şart değildir. Ancak, senedin rehin amacı ile fakat şeklen ve dış görünüş itibarıyla temlik cirosu ile devir ve teslimi mümkündür.

Rehin cirosunun tam ciro şeklinde yeni rehin alanı belirtmek suretiyle yapılmasının zorunlu olup olmadığı tartışmalıdır. Bir görüşe göre (14) rehin için olduğu belirtilerek senet beyaz ciro ile rehnedilebilir. TK.m. 595, f.2'de lehdarın ciroda gösterilmesinin şart olmadığı, cirantanın sadece imzasından oluşan bir cironun geçerli olduğu açıkça

(11) 11 HD 21.12.1967, E. 411, K. 4891 (Şimşek, s. 606).

(12) Bkz. I, 1.

(13) "Temlik cirosu ile bankaya verilen ve bankaca bir marj düşüldükten sonra bedeli hamile ödenen senetlerdeki ciro, temlik cirosu olmayıp gizli rehin cirosu niteliğindedir" 11 HD. 3.2.1977, E. 76/5774, K. 424 (Şimşek, s. 536) "... tarafların hakiki maksatlarının temlik olmadığını, temlik cirosuna rağmen banka senet bedelini cirantasına ödemeyerek teminat olarak alıkoymuş ve bu hususlar kredi sözleşmesinden ve yapılan işlemlerden açıkça anlaşıldığı takdirde böyle bir muamelenin de ön teminat sayılması mümkündür." İ.B.K. 5.11.1969, E. 69/6, K. 69/7 (Şimşek, s. 101—102).

(14) Bu görüşte: **Domanic**, s. 527, **Şimşek**, s. 90.

ifade edilmiştir. Bir başka görüşe göre ise beyaz ciro, açık rehin cirosu için yeterli değildir (15). Beyaz ciro, senedin "hamile yazılı" bir senetmiş gibi devredilmesi olanağını sağlar. Terhin cirosu ile senedi devralan bir şahıs ancak tahsil cirosu ile devredebilir. Vekâleten devralınan bir senedin hamiline olarak elden ele dolaşması vekâlet ilişkisine aykırıdır.

Temin edilen alacağın rehin cirosunda belirtilmesi zorunlu değildir (16) fakat ispat açısından gösterilmesinde yarar vardır. Alacağın rehin cirosunda gösterilmemiş olması durumunda karine olarak senet bedeli kadar olduğu kabul edilir, aksinin yazılı bir belge ile, yeminle veya ticari defterlerle ispatı mümkündür (17). Teminat altına alınan alacak miktarı senet bedeline eşit veya ondan fazla ise, rehin alan senet bedelinin tamamını tahsil eder. Temin olunan alacak miktarı senet bedelinden az olduğu takdirde de TK.m. 594, f.2 uyarınca kısmî ciro geçersiz olduğundan (18) rehin senet bedelinin tamamını kapsar ve rehin alan senet bedelinin tamamını tahsil eder, fakat sadece kendi alacağına yetecek kadarını kendinde alıyarak kalanını rehin veren cirantasına iade eder.

Rehin cirosunun vekâleten yapılabilmesi için, BK.m. 388,f.3 uyarınca özel yetki verilmesi gerekir (19).

2- **Rehin Cirosunun Hükümleri**

A) *Rehin Verenle Rehin Alan Arasındaki İlişki*

a) Rehin verenle rehin alan arasındaki ilişki, genel hükümlere tabidir (MK.m. 868 vd.). Rehin bir borca teminat olarak verildiğine göre, senedi rehin cirosu ile devralan lehdar, borcun ödenmemesi halinde, alacağını senet bedeli üzerinden tahsil etmek hakkını elde eder. Senet borçlusu meşru hamile senet bedelini ödemekle yükümlüdür. Rehin alan, senedi elinde bulunduran meşru hamil olması

(15) Bu görüşte: **Poroy**, s. 158, **Özta**n, s. 331 ve dnp. 202'de anılan yazarlar. 12 HD 18.12.1967, K. 12053 (**Şimşek**, s. 606).

(16) **Özta**n, s. 331.

(17) **Domanic**, s. 524.

(18) "Kısmî cironun geçersiz olduğu düşünülmeden, lehdarlardan birinin yaptığı teminat cirosuna dayanılarak hüküm kurulması yasaya aykırıdır." 12 HD. 18.6.1965, K. 3867 (**Şimşek**, s. 605).

(19) 12 HD 25.9.1969, K. 8638 (**Şimşek**, s. 607).

nedeniyle, tahsil edilen senet bedeli üzerinden alacağını öncelikle elde etme hakkına sahiptir (MK.m. 860). Rehin verenin bütün malları haczedilse veya iflâsına karar verilse bile, üçüncü şahısların rehinli senet bedelinden alacaklarına kavuşabilmeleri, rehin alanın bütün alacağını tahsil etmiş olmasına veya bu alacağının düşmüş olmasına bağlıdır. Rehin alan, kural olarak alacağını öncelikle rehinli senet bedelinden tahsil etmek zorundadır (İİK.m. 45). Yani rehin alan, rehin hakkını koruduğu sürece, borçlunun diğer mallarına veya iflâs masasına başvuramaz. Rehin alan, rehinli senet bedelinden tahsilâtını hiç veya tamamen yapamamış, rehin hakkından feragat etmiş veya rehin hakkının hükümsüz kalmış olması hallerinde alacağı için rehin veren aleyhine haciz veya iflâs yoluna gidebilecektir(20).

b) Rehin cirosunda rehnedenin, senette yazılı meblâğın kabul ve tediye edileceğini, rehin alana karşı şahsen garanti edip etmediği yani rehin cirosunda teminat fonksiyonu olup olmadığı konusu tartışmalıdır. Türk Ticaret Kanunu'nda da bu konuda olumlu ya da olumsuz açık bir hükümün bulunmaması, iki karşıt görüşün ortaya çıkmasına neden olmuştur. POROY (21), rehin cirosunda rehin verenin bononun ödenmesini, poliçenin kabul ve ödenmesini garanti ettiği görüşündedir.

KARAYALÇIN (22), bu konuda bir düzenleme boşluğunun bulunduğunu ve bu boşluğun MK.m. 1 uyarınca doldurulması gerektiğini savunur. Bu yazara göre, "Rehin cirosunun iktisadî gayesi ve fonksiyonu, rehnelen hamilin yani alacaklının borcun borçlu tarafından ödenmesi riskini ticari senette yazılı tutar ile teminat altına almaktır. Rehin cirosunda rehnedenden ciranta, bu tutarla sınırlı olarak şahsen sorumlu değildir sonucuna varmak hem rehin cirosunun iktisadî gayesine ve fonksiyonuna, hem de iş hayatında güvenin korunması ilkesine aykırıdır." O halde Karayalçın'ın da rehin cirosunda rehin verenin, bononun ödenmesini, poliçenin kabulünü ve ödenmesini hiç değilse rehin bedeli tutarında garanti etmiş olduğu görüşünde bulunduğunu söyleyebiliriz.

Rehin cirosunda, rehnedenin hamile karşı senet bedelinden şahsen sorumlu olduğunu kabul eden DOĞANAY (23) ise, bunun

(20) Domaniç, s. 525.

(21) Poroy, s. 169.

(22) Karayalçın, s. 243—244.

(23) Doğanay, s. 1458.

aksinin yani rehin cirosunda teminat fonksiyonunun bulunmadığı hususunun senette veya senet dışında yazılı olarak belirtilmesinin mümkün olduğu görüşündedir. Bu durumda teminat fonksiyonunun bulunmadığı defî, sadece rehnedenden tarafından rehin alana karşı dermeyanı mümkün olan şahsî bir defî niteliğini taşır.

ARSLANLI, DOMANIÇ ve ÖZTAN (24) tarafından savunulan ve Yargıtay tarafından da benimsenen aksi görüş uyarınca, rehin cirosunun teminat fonksiyonu bulunmamaktadır. Rehin alan hamilin senede dayanarak senet bedelini tahsil amacıyla kendi cirantasına başvurması mümkün değildir (25), rehin cirosu ile senedin hamili olan şahıs ancak rehin verenle arasındaki rehin sözleşmesine dayanarak rehin vereni –kendi cirantasını– takip edebilir (26). Yargıtayın bu görüşü aşağıdaki gerekçelere dayanmaktadır (27):

Tahsil cirosu ile rehin cirosu arasında nitelik farkı bulunmamaktadır. Her iki durumda da senedin teslimi ve cironun yapılması ile senet üzerindeki mülkiyet hakkı rehin alana intikal ettirilmediğinden mülkiyet, ciro eden şahısta kalmaktadır. İntikal eden fer'i zilyetlik-tir, yoksa senedin aslı zilyetliği değildir. Yine her iki halde de hamilin senetten doğan bütün hakları kullanabileceği fakat o senedi ancak tahsil cirosu ile ciro edebileceği kabul edilmiştir (TK.m. 600, 601). Bu nedenle rehin cirosunda hamil, senedin aynının maliki olan kendi cirantasına senet bedelinden dolayı müracaat edemeyeceği gibi, sadece tahsil cirosu yapabileceğinden ve tahsil cirosu vekâleti ifade ettiğine göre, vekil durumunda olan rehin alan hamilin müvekkili cirantaya başvurması düşünülemez. Cirantanın hamile karşı şahsen ve senet bedeli ile sorumlu olmayacağı konusunda rehin mukabilinde ödünç alan borçlunun, ödünç verene karşı şahsen borçlu olmadığını, ödünç verenin önce ödeme ihtarı çekmek ve sonra icra vasıtasıyla sattırmak yetkisine sahip olduğunu düzenleyen MK'nın 879'uncu maddesi de gerekçe olarak gösterilmektedir.

(24) Arslanlı, s. 124, Domaniç, s. 535, Öztan, s. 334.

(25) HGK 2.12.1969, E. 1967/727, K. 749 (Doğanay, s. 1457), HGK 16.2.1972, E. 962, K. 104 (Doğanay, s. 1456), İİD 28.2.1967, E. 1858, K. 2053 (Doğanay, s. 1454), 12 HD 30.1.1978, E. 405, K. 632 (Uyar, s. 229), 12 HD 8.2.1965, K. 3849 (Şimşek, s. 605), 12 HD 16.2.1971, E. 2047, K. 1780 (Şimşek, s. 607), 11 HD 10.2.1975, E. 74/4592, K. 75/848 (Uyar, s. 232),

(26) 12 HD 29.1.1974, E. 9, K. 691 (Öğütçü, s. 70), 12 HD. 4.12.1978, E. 9470, K. 9798 (Uyar, s. 229), 12 HD 9.7.1979, E. 6749, K. 6379 (Uyar, s. 228—229).

(27) Yargıtayın rehin cirosunun teminat fonksiyonu ile ilgili bu görüşleri için bkz. 11 HD 10.2.1975, E. 1974/4592, K. 848 (Uyar, s. 230—232).

Tahsil cirosu ile rehin cirosunun tamamen aynı nitelikte oldukları söylenemez. Şöyle ki:

Tahsil cirosu ile rehin cirosu farklı amaçlarla yapılan cirolardır. Tahsil cirosu, senet bedelinin tahsil edilmesi, rehin cirosu ise senetten doğan hakların rehin edilmesi amacı ile yapılır. Defiler yönünden de iki cironun farklı olduğu görülmektedir. Tahsil cirosunda hamil, cirantanın vekili durumunda olduğundan, cirantaya karşı ileri sürülebilecek savunmaların tümü ona karşı da yapılabilir. Buna karşılık senedin tüm cirantaları, bu arada senedi rehin cirosuyla devreden şahıs ile keşideci ve önceki hamiller arasındaki ilişkilere dayanan savunma sebepleri senedi rehin cirosu ile devralan hamile karşı ileri sürülemez. Meğer ki hamil, senedi ele geçirirken bile bile borçlunun zararına hareket etmiş olsun (TK.m. 599).

Sonuç olarak, rehin cirosunun tahsil cirosundan farklı olarak rehin amacıyla yapıldığı ve tarafları arasında vekâlet ilişkisi yaratmadığı görülmektedir. MK.m. 879 hükmünün de genel bir hüküm olarak kambiyo senetlerine uygulanmaması gerekir. Bütün bu hususlar gözönünde bulundurularak rehin cirosu ile senedi terhin eden borçlunun bir kambiyo taahhüdünde bulunduğu ve kabul ile ödemeyi garanti ettiği sonucuna varılabilir.

B) Rehin Alanla –Rehin Veren Ciranta Dışındaki– Senet Borçluları Arasındaki İlişki :

Rehin alan temlik veya terhin amacıyla senedi yeniden ciro edemez. Rehin alan tarafından yapılan ciro tahsil cirosu hükmündedir (TK.m. 601, f.1). Rehin cirosundan sonra temlik veya terhin cirosu ile senedi devralan hamil, rehin alanın temsilcisi olarak kabul edilmelidir.

Rehin alan, rehin cirosu ile hamili bulunduğu senedi sadece tahsil cirosu ile devredebilir yeni bir rehin cirosu yapamazsa da istisnai olarak rehin hakkı, iradi veya cebri icra yahut miras gibi kanuni yollarla üçüncü şahıslara geçebilir.

Ciro ile ilgili olarak getirilen sınırlamanın dışında rehin alan hamil senetten doğan bütün hakları kullanabilir (TK.m. 601, f.1) (28). Senedi kabul veya ödeme amacıyla ibraz edebilir, protesto keşide edebilir, kabul etmeme veya ödememe durumlarını ihbar

(28) 12 HD 30.1.1978, E. 405, K. 632 (Uyar, s. 229).

edebilir, rüçû haklarını kullanabilir. Senet bedelini tahsil ve dava edebilir (29), rehinle temin edilen alacağın muaccel olup olmaması senet borçlusunu ilgilendirmez. Rehin alan hamil, senetten doğan haklarını kullanırken kendi adına hareket eder.

Rehin alan, rehin amacının dışında kalan muameleleri yapmağa yetkili olmadığı için (30) senet bedelini alma hakkından feragat edemez.

Rehneden cirantaya karşı ileri sürülebilecek şahsî defiler rehin alan hamile veya ondan tahsil için senedi devralan şahsa karşı kullanılamaz (31). Ancak hamil, borçlunun şahsî defilerini bertaraf etmek amacıyla bile bile onun zararına hareket etmişse, o takdirde borçlu ile ciranta arasındaki şahsî ilişkilere dayanan defiler hamile karşı da öne sürülebilir (TK.m. 601, f.2). Senetten anlaşılan ve senedin hükümsüzlüğüne ilişkin defiler ise senedin her hamiline karşı ileri sürülebilir.

Ödememe protestosunun tanziminden veya bu protestonun tanzimi için kanunda belirtilen (TK.m. 626) sürenin geçmesinden sonra yapılan ciro, alacağın temlikî hükümlerine tabidir (TK.m. 602, f.l.). Bu nedenle uygulanması gereken BK.m. 167, f.1 hükmü uyarınca, borçlu rehin durumuna vakıf olduğu zaman rehin verene karşı haiz olduğu defileri rehin alana karşı da öne sürebilir.

C) *Rehin Cirousunda Esas Alacağın Tahsili*

Rehin cirosu ile senedin hamili olan şahıs, bir kambiyo senedi ile teminat altına alınan alacağına kavuşabilmek için aşağıdaki yolları izleyebilir:

1. Senedin vadesi temin edilen alacağından önce gelebilir. Bu durumda senetten doğan bütün hakları kullanabilen rehin alan (TK.m. 601, f.1) senet bedelini de tahsil edebilir. Rehnalanın takas ve mahsup hakkını kullanması ile esas alacak-borç ilişkisi ortadan kal-

(29) 11 HD 29.12.1977, E. 5787, K. 5946 (Uyar, s. 229).

(30) "Rehin cirosu yapan kimse senedin sahibi ve asli zilyedi olup, yalnız ferî zilyetliği hamile devretmiş olmaktadır." (11 HD 10.2.1975, E. 75/4592, K. 848, Uyar, s. 230, 232), 11 HD 21.12.1967, E. 413, K. 4891 (Şimşek, s. 606).

(31) 11 HD 25.11.1976, E. 4805, K. 5135 (Şimşek, s. 608), 11 HD 9.4.1968, K. 2050 (Şimşek, s. 606).

kar. Esas alacak, senet bedelinden fazla olduğu takdirde bundan doğan hak ve borçlar saklıdır (32).

2. Temin edilen alacağın vadesi gelmiş, temerrüde uğramış, rehinli senedin ise vadesi gelmemiş olabilir. Bu durumda istisnai olarak senet borçlusu vadeden önce ödemedede bulunmamışsa (TK.m. 622, f. 2), senet bedeli ödenmemiştir. Rehin alan hamil, ya temerrüt tarihinde veya bu tarihi izleyen günlerde rehnin paraya çevrilmesi yoluna gider ya da senedin vadesini bekler. Rehnin paraya çevrilmesi yoluna başvurulduktan sonra senet borçlusu ödemedede bulunacak olursa talep düşer, satış işlemlerine devam edilmez.

Vadeden önce rücu hakkını düzenleyen TK.m. 625, b. 2'de senet borçlusunun durumunun bozulması düzenlenmiştir. Bu durumda da hamil, kambiyo hukuku kurallarına göre vadeden önce rücu hakkını kullanabilir.

3. Rehin verenin temerrüdü tarihinde, rehinli senedin de vadesi gelmiş olmasına rağmen, senet borçlusu ödemededen kaçınıyor olabilir. Bu halde rehninin paraya çevrilmesi yoluna başvurulabilir. Rehin verenle alan arasında bir cari hesap sözleşmesi varsa, rehin alan TK. m. 88, f.3 ve 89'a dayanarak rehinli senedi rehin verene geri verip, esas alacağını takip edebilir. TK.m. 601 hükmünden yararlanmak suretiyle senet borçlusunu icra ve dava yolu ile takip edebilir. Takip sonucu tahsil edilen para rehin alana ödenir.

D) *Rehin Cirousunun Sona Ermesi*

1- **Temin Edilen Borcun Ödenmesiyle**

Rehin cirosu, temin edilen alacağın borçlu veya onun hesabına hareket eden üçüncü bir şahıs tarafından ödenmesiyle sona erer. Temin edilen borcun ödenmesiyle, rehin muamelesi karşılıksız ve sebepsiz kalır, hükmünü kaybeder. Bu durumda rehinli senedin, üzerindeki rehin cirousunun çizilerek (TK.m. 611) rehin verene iade edilmesi gerekir (TK.m. 558, 621, MK.m. 858). Rehin alan senedi iade etmedikçe ödemededen kaçınılabılır. Rehin veren senedi almadan ödemedede bulunmuşsa, senedin karşılıksız olduğunu iddia edebilir, ihtiyati tedbir talep ederek, senedin ödenmesini men ettirebilir (HUMK m. 100-110, TK.m. 669-677).

(32) 11 HD 25.11.1976, E. 4805, K. 5135 (Şimşek, s. 608), 11 HD 9.4.1968, K. 2050 (Şimşek, s. 606).

2. Temin Edilen Borcun Düşmesiyle

Örneğin para verilmediği için veya ödünç para verilmiş olmakla birlikte borçlunun ehliyetsizliği nedeniyle borç ilişkisinin hükümsüzlüğü halinde rehin ilişkisi de sebep ve sonuçlarını kaybeder.

3. Rehin Alanın Feragatıyla

Rehin alanın tek yanlı feragatıyla da rehin cirosu sona erebilir. Cari hesap sözleşmesi var olduğu takdirde TK.m. 88'e uygun olarak ya da haciz veya iflâs yollarından birini seçmek suretiyle rehin alanın rehin cirosundan feragatı mümkündür. Ancak İİK.m. 167 uyarınca esas alacak bir kambiyo senedine bağlı ise, alacaklının haciz veya iflâs yoluna başvurması rehinden feragat anlamını taşımaz; rehnalan rehin hakkını da saklı tutarak borçluyu haciz veya iflâs yolu ile takip edebilir.

4. Tarafların Anlaşmasıyla

Bu şekilde rehin muamelesinin sona erebilmesi için anlaşmanın yazılı şekilde yapılması gerekir (BK.m.11). Burada yazılı şekil, hem sıhhat hem de ispat şartıdır. Tarafların anlaşması üzerine, anlaşmanın rehinli senet üzerinde belirtilmesi ve senedin rehin verene iadesi gerekir. Buna rağmen muamelenin senet üzerinde yapılmış olması ve senedin iade edilmemesi, rehnin sona ermesine engel olmaz. Rehinin sona ermesi anlaşmasının senet dışında, yazılı olarak yapılması halinde, rehin verenin senet borçlusunu durumdan haberdar etmesi ve bu şahsın protesto edilmesini veya takibe maruz kalmasını önlemesi gerekir. Aksi halde senet borçlusu rehin alana müracaatı üzerine ödemede bulunabilir ve bu ödeme onu borçtan kurtarır. Zira kıymetli evrakta hakkın senede bağlı olması ve hamilin hakkı olduğunun normal ciro silsilesinden anlaşılması, bu senedi ibraz eden kişiye ödemenin yapılmasını gerektirir.

5. Rehin Muamelesinin İptaliyle

Esas borç geçerli bir şekilde var olmakla birlikte, rehin cirosunun yapıldığındaki bazı aksaklıklar nedeniyle sona erdirilmesi mümkündür. Örneğin rehin cirosunun düzensiz bir ciro silsilesinden sonra yapılmış olması, ciro yapan şahsın ehliyetsiz ve salâhiyetsiz olması. Salâhiyetsizlik durumunda salâhiyeti olmadığı halde imza atan kimse senet

bedeli ile sorumludur (TK.m. 590). Rehin muamelesinin iptal ettirilmesi durumunda da senedin hak sahibinin eline geçirilmesi veya senet borçlusunun haberdar edilerek ödemede bulunmasının engellenmesi, protesto ve takip edilmemesinin temini gerekir. İptale rağmen, üzerinde herhangi bir işlem yapılmamış senedin rehin alanında bırakılması, ödeme ve protestoyu önleyici tedbirlerin mahkemeden kaldırılmaması durumunda senet borçlusunun yapacağı ödeme geçerlidir ve kendisini borçtan kurtarır.

6. Rehinli Alacağın Ödeme Yerine Kabulü İle

Rehinli alacağın rehnalan tarafından ödeme yerine geçmek üzere devralınması durumunda da rehin ilişkisi sona erer. Daha önce rehin hakkı sahibi olan hamil, bu hakkından feragat etmekte fakat buna karşılık alacağı devralmaktadır. Bu alacak tahsil edildiği takdirde hamile ait olur, diğer alacaklılar bundan bir talepte bulunamaz. Hamil senedin hükümsüz olması hali dışında, borçlunun diğer mallarına veya iflâs masasına devraldığı alacağı tahsil edememesi nedeniyle başvuramaz.

7. Rehinli Senedin Ödenmesi veya Paraya Çevrilmesi İle

Senedin borçlu tarafından ödenmesi halinde, tahsil ve ödeme serhi yazılarak imza ile birlikte senet borçluya iade edilir (TK.m. 558, 621).

Senedin cebri icra yolu ile satılması durumunda senet üzerindeki rehin hakkı kalkar, satış bedeli rehin alan emrine icraya yatırılır, senet rehin hakkından kurtulmuş olarak senedi satın alana devredilir.

IV- REHİNLİ SENEDİN ZİYAI

Türk Ticaret Kanunu'nda kambiyo senetlerinin ziyai ile ilgili hükümler poliçe için öngörülmüş (TK.m. 669-677) ve diğer kambiyo senetleri bakımından poliçe hükümlerine yollama yapılmıştır (Bono hk. TK.m. 690, çek hk. TK. m. 730, b.20).

Senedin yıpranması, okunmaz veya zor okunur hale gelmesi durumlarında da rehin hakkı sona ermez. Böyle durumlarda taraflar anlaşamazlarsa iptale ilişkin hükümlerin uygulanması yoluna gidilebilir (TK.m. 669 vd.).

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Arslanlı Halil**, Ticari Senetler Dersleri, 3. Bası, İstanbul 1954
- Doğanay İsmail**, Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C. 2, Ankara, 1981.
- Domanıç Hayri**, Kambiyo Senetlerinde Rehin Ciroosu, Ord. Prof. Dr. HIRSCH'e Armağan, Ankara, 1964, s. 519 vd.
- Edgü E**, Ticaret Hukuku, Kıymetli Evrak, 1965.
- Karayalçın Yaşar**, Rehin Ciroosunda Rehneden Cirantanın Hukuki Durumu, Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu, Ankara 6-7 Ocak 1984, s. 223 vd.
- Köprülü Bülent / Kaneti Selim**, Sınırlı Aynî Haklar, İstanbul 1982-1983, İkinci Bası
- Poroy Reha**, Kıymetli Evrak Hukuku Esasları, İstanbul, 1984, Dokuzuncu Bası
- Postacıoğlu İlhan**, Hamile Muharrer Çeklerin Ciroosu, Hukuki Bilgiler Mecmuası, C. 12, s. 7413
- Öğütçü A.T. / Altın Mehmet**, Ticari Senetler, Poliçe, Bono, Çek ve Özel Takip Yolları
- Öztañ Fırat**, Kıymetli Evrak Hukuku, Ankara, 1976
- Şimşek Edip**, Hukukta ve Cezada Ticari Senetler, Ankara, 1982
- Uyar Talih**, İcra Hukukunda Kambiyo Senetleri, Manisa, 1982
- Wieland C. (Çeviren: İsmail Hakkı Karafakih)** Kanunu Medenide Aynî Haklar, C.2, Ankara, 1949